

Az Öreg ABC-től a Király Tanácsadójá-ig. Vas Gereben népfelvilágosító kiadványai 1848 tavaszán. 1848 februárjában a főváros ifjúsága mellett Győr ellenzéki közvéleménye, mindenekelőtt a jogakadémia hallgatósága kísérte a legnagyobb figyelemmel a pozsonyi országgyűlés fejleményeit. Ebben szerepe volt Pozsony közelségének, a két város közötti napi kapcsolatnak, valamint annak, hogy a győri ifjúság vezetője a kiváló szervezőképességű Lukács Sándor, gróf Zichy Ottó titkára (1848/49-ben kormánybiztos) volt. Lukács maga is Győrben végezte jogi tanulmányait, személye közismert volt, s jól ismerte a város, de mindenekelőtt a diákság hangulatát. Az ellenzéki gondolkodású jogakadémiai hallgatók 1848. február 10-én lármával és püsszegéssel zavarták meg Győr megye közgyűlését. A pozsonyi országgyűlésen kialakult feszült hangulat miatt a tör-téntekkel a Kancellária is foglalkozott.¹ Március 4-én a győri városi színház aznapi – egyébként érdektelen – előadásának első szünetében a nézőtér megtelt a jogakadémia hallgatóival. Ekkor Lukács Sándor rövid bevezetés után felolvasta Kossuth előző napon a kerületi ülésen előterjesztett, s aznap a rendek országos ülésén is jóváhagyott felirati javaslatát, amelyet Zichy Ottó hozott át Győrbe. A városi rendőrkapitány helyettese meg akarta ugyan akadályozni a felolvasást, de az ifjúság „Ki vele!” kiáltására eltávozott. Lukács egyébként a tiltakozásra azzal érvelt, hogy a felirat az ország ügye, s azt öfésége is olvasni fogja.²

Annak hírére, hogy az országgyűlés küldöttsége március 15-én délelőtt Bécsbe vitte a feliratot, Lukács Sándor elvbarátaival másnap már Pozsonyban volt. Itt aznap este kilenckor népgyűlést tartottak. Összehívásának oka az az aggodalom, miszerint nem kaptak Bécsből semmi hivatalos értesítést, hogy az uralkodó teljesítette a nemzet kívánatait. A népgyűlés a helyzetet nyugtalanító-nak tartotta, s ennek megfelelő határozatokat hozott. Mindenekelőtt egy öttagú bizottságot menesztettek Bécsbe, hogy másnapra megbízható híreket hozzon. Gróf Ráday Gedeon helyettes főlovászmester elnökletével pedig egy 36 főből álló „folyamatosan működő” bizottmányt választottak a rend fenntartására. Ennek Zichy Ottó, gróf Podmaniczky Frigyes, Kuthy Lajos (Batthyány Lajos titkára) és mások mellett tagjaik voltak Győr küldöttei: Lukács Sándor, Gyapay Dénes, Káló-czy Lajos és Vas Gereben is. A bizottmány vállalta, hogy kapcsolatba lép az országgyűlés küldöttségével, s ami tudósítást így vagy levél és üzenet útján kap, azt nyilvánosságra hozza. Ha a hír nem kedvező, úgy készek „életet és vért áldozni”, s Bécsbe menni. Erre az esetre elhatározták, hogy lefoglalják a menetrend szerint közlekedő hajókat.³

Így került az országos események résztvevőinek sorába Vas Gereben, aki maga is a győri jogakadémiát végezte. Írói szárnypróbálgatásaitól ösztönözve 1846 őszén Pestre költözött (itt tette le a következő tavaszon ügyvédi vizsgáját), és a *Pesti Divatlap* munkatársa lett, de írásai jelentek meg a *Jelenkor* és az *Életképek* hasábjain is. 1847 novemberében visszatért Győrbe, részt vett az

¹ Országos Levéltár (OL) A 45 Magyar Udvari Kancellária elnöki iratai (a továbbiakban: Kanc. eln.) 1848: 91. Deáky Zsigmond, a jogakadémia érélyes fellépésre utasított főigazgatója a megyére hárította a felelősséget. Az volt a véleménye, hogy ami Győrben történik, nem egyéb, mint „a pozsonyi merények kifolyása”. Uo. 1848: 126. (A megjegyzés az országgyűlési ifjúság demonstrációira utal.)

² Kanc. eln. 1848: 132; 137. OL N 31 Regnicolaris levéltár, István nádor levéltára. Helytartó-tanácsi iratok 1848: 447; uo. Közpolgári iratok 1848: 465. BALÁZS Péter: *Lukács Sándor*. In: *Petőfi és kora*. Szerk. LUKÁCSY Sándor–VARGA János. Bp., Akadémiai Kiadó, 1970. 652–653; VARGA János: *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1971. 38; BALÁZS Péter: *Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején*. Bp., Akadémiai Kiadó, 1980. 211.

³ A márc. 16-iki gyűlés határozatai: OL Újkori gyűjtemény. R 32 1848/49. évi nyomtatványok. (a határozatot Lukács Sándor mint jegyző írta alá.) Az eseményekre l. BALÁZS Péter: *Lukács Sándor*. i. m. 653; VARGA János: i. m. 129; BALÁZS Péter: i. m. 214.

ellenzéki ifjúság mozgalmaiban, és kapcsolatba került Lukács Sándorral.⁴ Az *Életképek* győri levelezőjének tudósítása szerint az 1848. március 18-án tartott népgyűlésen Vas Gereben számolt be a pozsonyi hírekről.⁵ Az egyik kortárs szerint a márciusi napokban Lukács Sándor nagy beszédekert tartott az utcán, míg Vas Gereben inkább az ifjúságnak szónokolt az akadémia nagytermében.⁶ Aktív politizálása a márciusi napok után is folytatódott. Egy helyi naplóíró feljegyezte, hogy Vas Gereben április 16-án a népgyűlésen kikelt a városi tanács ellen, amely sorainak megújítását, a választásokat a régi módon, csak a kiváltságos polgárok részvételével kívánta lebonyolítani.⁷

Utcai népgyűléseket azonban nemcsak Lukács Sándor tartott. Életrajzírója szerint Vas Gereben a vidékről beözönlött népnek – nyilván a heti vásárok alkalmából – magyarázta a politikai fejleményeket, sőt több községbe is ellátogatott. Így kapta volna az ajánlatot, mi szerint fejtegetéseit ki kellene nyomtatni, hogy a távolabbi lakók is okuljanak belőle.⁸ Valószínűbb azonban az, hogy Vas Gereben tudomására jutott: Pest megye forradalmi választmánya március 20-án úgy döntött, hogy saját felelősségére nyomtatásban szétküldi a jobbágyi terhek eltörléséről szóló törvénycikkeket, amivel megelőzte gróf Batthyány kijelölt miniszterelnököt, aki ezt március 23-án cselekedte meg.⁹ Ez utóbbi körlevél meghagyta a hatóságoknak, hogy a közteherviselésről és a jobbágyi szolgáltatások eltörléséről az országgyűlés által már jóváhagyott, mellékletben megküldött törvénycikkekről azokat újranyomatva tájékoztassák a népet. Vas Gerebennek pozsonyi kapcsolatai révén tudomása lehetett a készülő – és a korábban megfogalmazott – miniszterelnöki körlevélről, ezért annak kibocsátásakor valószínűleg készen volt a maga röpiratával. Így történhetett, hogy a város főbírája március 26-án már felterjesztette a Helytartótanácshoz az *Öreg ABC vén emberek számára* első kinyomatott ívét¹⁰, amelynek vásári kiadványokat idéző címe jellemző a szerző humoros stílusára. A „Kedves Atyámfiak!” megszólítás után Vas Gereben előbb értelmezi a szabadságot, majd közli a vonatkozó törvénycikket, és kifejti azt, hogy többé nem kizárólag a jobbágy viseli a közterheket. A győri *Hazánk* – amelynek szerkesztője maga is tagja volt a város reformpárti írócsoportjának – március 30-iki számában lelkesen üdvözölte a „világos népszerű nyelven” megírt munka első füzetét, amely „átalakulásunk nevezetesebb pontjait” magyarázza a népnek. A füzet két „váltó garasért” kapható, s a cikk szerint „hihetetlen nagy kelendőségnek örvendett”, mert „majd minden heti vásárra jött falusi pór vitt magával haza egyet”. A röpiratból „folytatólag

⁴ Vas Gereben győri irodalmi és politikai szerepére l. MARTINKÓ András: *Petőfi útja a győri Hazánkhoz*. In: *Petőfi és kora*. 81–142. Vas Gereben életútjára CSÁSZTVAY Tünde: *Vas Gereben (1823–1868)*. In: *A márciusi ifjak nemzedéke*. Szerk.: KÖRMÖCZI Katalin. Magyar Nemzeti Múzeum kiadványa. 2000. 449–456. Vas Gereben első írásai az *Életképek* 1845 második félévi számaiban jelentek meg. A *Pesti Divatlap* 1847. évi folyamában november elejéig minden számban publikált.

⁵ *Életképek* 1848. ápr. 9 (16). TURAY B. tudósítása a lap borítójának belső oldalán.

⁶ SZINYEI József: *Komárom 1848–49-ben*. Pest, 1887. 2. A „rossz királyi leirat” miatt Győrben márc. 30-án nagy tüntetés volt. Másnap 2–2 személyt küldtek Pozsonyba, illetve Pestre, közöttük Vas Gerebent. BALÁZS Péter: *i. m.* 217.

⁷ LÁM Frigyes: *Egy győri polgár a reformkorban*. Győr 1928. 90.

⁸ VÁLI Béla: *Vas Gereben, Radákovics József élete és munkái*. Bp. 1883. 23.

⁹ Batthyány körlevelére: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. S. a. r. URBÁN Aladár. Bp., Argumentum Kiadó, 1999. 162–163. Nyáry Pál Pest megyei alispán márc. 21-én Batthyányhoz intézett jelentése a megye eljárásáról uo. 145.

¹⁰ OL C 60 Helytartótanács levéltára. Könyvvizsgálati osztály iratai 1848-4-45. A jelentés szerint a főbíró aznap kapta meg a nyomdától a példányt. (Ez az első füzet itt található.) A helybeli lap a *Hazánk* márc. 30-i száma szerint az előző pénteken, tehát márc. 24-én már megjelent az első ív. A gyors publikálás egyértelművé teszi, hogy Vas Gereben előzetes (feltehetően Kuthy Lajostól szerzett) információk alapján dolgozott.

hetenként egy ív ígértetik megjelenni”, tudósít a lap, majd azzal fejezi be, hogy Bay Antal főbíró „a munka korszerűségét átlátva” azonnal ezer példányt rendelt, hogy azt jobbágyainak és egyéb falubelieknek kiosssa.¹¹ A *Pesti Divatlap* április 1-jén megjelent száma is lelkesen üdvözölte Vas Gereben kiadványát (hozzátéve: a szerző „lapunkban ismét gyakrabban fog ezentúl mutatkozni”), amely „igazán népszerű s igen elmsé modorban magyarázza földművelő népünknek a törvényeket azon nemes igénnyel, miszerint ők minél inkább meglegedjenek a nyert eredményekkel”.

Április 4-ére kikerült a nyomdából az *Öreg ÁBC* 2. száma is, amely az úrbéri szolgáltatok, a dézsma és pénzbeli fizetések eltörléséről szóló törvénycikkeket közölte, és magyarázta azokat.¹² A füzet megjelenése egy-két nappal korábban is köztudott volt, mert erre a napra Győr megye és város közbátorsági választmánya közös értekezletet hívott össze, hogy Vas Gereben vállalkozását hivatalossá tegye, s egyben a szomszédos megyékkel is megismertesse. A megyének és a városnak „a közbátorság fenntartása végett” április 4-én együttülésező bizottmánya jegyzőkönyve igen tömören foglalta össze ezt a napirendet. E szerint:

„Vas Gereben nevű kiadónak 'Öreg ÁBC' cím alatt eddig kiadott népszerű munkálatai a jövőben kiadandó hasonlókkal együtt tek. Győr megye részére megvetetni, egyszersmind – hogy azt pártolni szíveskedjenek – minden megyék megkerestetni rendeltettek. Vas Gereben jövőre tárgyalandó kérdések feljegyzésével és véleményadással Lukács Sándor, a munkálatoknak Kossuth Lajos miniszter úrnak leendő ajánlással pedig Kálóczy Lajos ügyvéd urak megbízatván.”¹³

Az ülés részletes jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a megye 100-100 ftért megvásárolta a már megjelent két füzetet, elrendelte azok 3000 példányban történő újranyomását. Egyben kötelezettséget vállalt a következő füzetek kéziratának hasonló összegért történő megvásárlására, és azok közkieltségen való kinyomtatására.¹⁴ Az *Öreg ÁBC* 2. száma különösen megnyugtató lehetett a parasztok türelmetlensége miatt aggódó megyei birtokosoknak. Vas Gereben ugyanis azt ajánlotta a volt jobbágyoknak, hogy az úrbéri szolgáltatások eltörléséért úgy legyenek hálásak, hogy vegyék tudomásul a törvényt elfogadó földesurak kikötését, miszerint „a szabadság még csak szent mihálykor kezdődik”. Vagyis „maradjon minden ahogyan eddig volt”.¹⁵

¹¹ A napi- és hetilapok esetében, ha azok dátuma a szövegben szerepel, nem használok lábjegyzetet.

¹² A főbíró ápr. 4-én terjesztette fel a második ívet azzal a megjegyzéssel, hogy aznap kapta a nyomdától; Helytartótanács levéltára, Könyvvizsgálati osztály iratai 1848-4-53. Az *Öreg ÁBC* 2. száma már nincs a felterjesztés mellett.

¹³ 1848/49. évi nyomtatványok. Győr megye már az ápr. 3-án tartott közgyűléséből felszólította a megyéket „a kor kérdéseiről felvilágosító” röpirat, az „Öreg ÁBC” támogatására és terjesztésére. L. pl. Sopron megye levéltára, Közgyűlési iratok 1848: 1384. (A körlevélhez mellékeltek a kiadvány már megjelent 1. és 2. ívét.)

¹⁴ OL H 15 Belügyminisztérium, rendőri osztály iratai (a továbbiakban: BM rend.) 1848-2-166. Közli Császtrvay Tünde: *Vas Gereben (1823–1868)*. = *Vár ucca tizenhét* 1997. 1. sz. 52–53. (Az évnegyedi folyóirat ezen érdekes száma Vas Gereben életére és munkásságára vonatkozó dokumentumokat, kortársi emlékezéseket, továbbá Vas Gereben munkáiból részleteket, ill. azokról szóló kritikákat közöl.)

¹⁵ Bathányi id. körlevele (I. a 9. jegyzetet) csak azt tartotta kívánatosnak, hogy ha a földesurak követelnék a szolgáltatásokat, azokat a törvény kihirdetéséig teljesítsék. De figyelmeztetett arra, hogy „a megtagadások behajtására” erőszakot semmiképpen ne használjanak. Vas Gerebennek ezt a földesurakkal szolidáris magatartását joggal bírálja EMBER Győző: *Magyar parasztmozgalmak 1848-ban*. Bp., Szikra Kiadó, 1948. 79. L. még BALÁZS Péter: *i. m.* 255.

Az *Öreg ÁBC* 3. száma a korábbiakhoz képest némi késéssel jelent meg, mivel a város főbírája azt csak április 19-én terjesztette fel.¹⁶ A késedelemnek valószínűleg nem az volt az oka, mintha a „véleményadással” megbízott Lukács Sándornak a 3. szám tartalmával kapcsolatban észrevételei lettek volna. Inkább az játszhatott szerepet, hogy Vas Gereben az országgyűlés berekesztésére maga is Pozsonyba utazott, s az esemény az eredeti tervhez képest két nap késéssel csak április 11-én következett be. Mindenesetre érdekes, hogy a 3. füzetnek nem a parasztság megnyugtatása és a rend fenntartása szempontjából fontos nemzetörsegi törvény volt a témája. Ennek címe: „A pénz dolgáról”, s szövege mindenekelőtt a Kamara korábbi gyakorlatát ítéli el, hogy a bevételeket Bécsbe küldték. Majd kijelenti: az államadósságot nem fizetjük. A király megértette ezt s „egy poltúrát sem akar jogtalanul”. Azt javasolta a Bécsbe felment uraknak, hogy válasszanak „egy jóra való embert”, ki az ország pénzét kezeli. Az urak nem sokat tanakodtak, hanem egy embert javasoltak, „ki sokat tett már a hazáért”, s akit „igaz mondásáért” Metternich három évre börtönbe csukott. Az urak Kossuth Lajost ajánlották, s miután öfelsége látta, hogy „a nemzet ezt az embert nagyon szereti”, reá bízta, hogy ő viselje gondját az ország pénzének, s adjon erről számot.¹⁷ Ez a 3. ív szól még a katonaságról, amely az országban fog lakni, s csak magyar tisztnek fognak neki parancsolni. Katonát továbbra is kell majd adni, de csak az ország védelmére.¹⁸

Az *Öreg ÁBC* 4. számú nyomtatott példánya mintegy tíz nap múlva készült el, mert a főbíró május 1-jén terjesztette fel azt a belügyminisztériumhoz.¹⁹ Vas Gereben az előző szám végén azt jelezte olvasóinak, hogy rövidesen jó hírt fog közölni. Így a 4. szám azzal kezdődik, hogy amikor a 2. számot írta, akkor „az volt a hír”, mi szerint az országgyűlésnek Szt. Mihálykor lesz vége. De erre hamarabb került sor, ezért „a robot azonnal megszűnik” közölte kiemelt szedéssel.²⁰

Ez a füzet „A nemességhez” szól, amelynek ősei „vérrel szerezték” ezt az országot, annak megvédésére azonban kevesen vannak. Így a muszka veszély ellen „úr és szegény, nemes és jobbágy” kell, hogy egyenlőképpen kiálljon a védelemre. Mindenkinek meg kell tanulnia fegyvert forgatnia „az az nemzetörseget állítunk, az az még magyarábban minden ember katona lesz, hogy a nemzetet őrizze!”²¹ (Kiemelés az eredetiben.)

¹⁶ OL H 12 Belügyminisztérium közösen kezelt iratok (a továbbiakban: BM) 1848: 87. (A példány nincs a felterjesztés mellett.)

¹⁷ A pozsonyi országgyűlés utolsó napjaiban az államadósság kamatainak elvállalását sürgette az udvar. Ez a füzet tehát erre is reagál. Vas Gereben erre később is visszatért. Kurta számadás, vagy: fizetünk-e tízmilliót? címmel a *Pesti Divatlap* 1848. máj. 13-i számában írt cikket az államadósság elvállalása ellen.

¹⁸ Vas Gereben jónak látta ezt a 3. ívet (vagy mind a három füzetet?) megküldeni Kossuthnak. A levél nem maradt fenn, de a pénzügyminiszter elnöki iratainak iktatókönyve ápr. 23-áról a következő bejegyzést tartalmazza: „Vas Gereben a Táncsics által kiadott nép újságot kártékony hatásúnak állítja, s a maga 'Öreg ÁBC'-jét bemutatja.” OL H 20 Pénzügyminiszter elnöki iratok ikt.kve 1848: 299.

¹⁹ BM 1848: 471. (A példány nincs a felterjesztés mellett.) L. még BM rend. 1848-2-146. (Itt említjük meg, hogy a kortársak az *Öreg ÁBC*-t folyóiratnak tekintették, s a Széchényi Könyvtár katalógusa is a folyóiratok között tartja nyilván. Rendezetlen, vagyis nem hetente történt megjelenése miatt inkább röpiratsorozatnak tekinthető.)

²⁰ Az országgyűlés várható elhúzódsásáról szóló állítás nyilvánvaló valótlanosság. Azt mindenki minél hamarabb be akarta fejezni. Így még arról sem lehetett szó, hogy az Szt. György napjáig tart. Vas Gereben ezzel a valótlan állítással próbálta kimenteni magát.

²¹ A hetilapként megjelenő *Pesti Divatlap* máj. 6-i száma tudósított az *Öreg ÁBC* 4. füzetének „közre jöttéről”, s azt tartotta szükségesnek kiemelni, hogy „fegyverviselésről igen jó dolgokat rág a nép szájába”.

Majd visszatér „az ország dolgára”, és a jó országutak szükségességéről értekezik, amely jó a nemeseknek és a jobbágyoknak egyaránt. Ez csak úgy lehetséges, ha a nemesember is fizet (ti. útvámot), de azt a jövő országgyűlésnek kell majd „kifizőnie”, hogy miként legyen.

Vas Gereben a 4. szám végén azt ígérte, hogy a jövő héten a közös adózásról ír, s arról, hogy az miért kedvező a nemeseknek. Erre azonban nem került sor, feltehetően az alább tárgyalandó, a kormánytól nyert megbízás miatt. A megye azonban nem vette jó néven ezt a szerződésszegést, bár a megállapodás csak „a hasonló tárgyban készítenendő” további munkákról beszél, de azok számát nem határozza meg. Az augusztus 3-án tartott közgyűlést azt róttá fel a szerzőnek, hogy „legutóbbi munkájához még némi pótlékot tartozott volna készíteni”, ezt azonban nem teljesítette. Így „az egész munka becsét vesztette, és az idő lejártával egész haszontalanná vált”. A megye így megkárosodván utasította az első alispánt, hogy „a szerzőtől a már előre kifizetett díj és a nyomtatási költségek megtérítését követelje”.²² Ez a kísérlet nyilván nem járt eredménnyel, így báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszterhez fordultak, hogy vállalkozásukat (ti. a kiadványukat) támogassa, s arra országosan hívja fel a figyelmet. Eötvös augusztus 19-én a felterjesztést mint a belügyi tárcához tartozót, áttette Szemere Bertalan belügyminiszterhez.²³ Az ügy folytatása nem ismert.

A történetnek van egy mellékszála, amit érdemes megemlíteni. Az *Öreg ÁBC* 3. számát felterjesztve, április 19-én Győr város főbírája megküldte Kozma Imre: *Népbarát* című munkájának első kiadását.²⁴ Ez az egy íves munkácska tehát hat héttel megelőzte a Győrből immár a fővárosba költözött Vas Gereben *Nép barátja* című hetilapját. Nem tudunk azonban arról, hogy ebből később a két szerző között nézeteltérés támadt volna. Ez egyébként érthető, mivel a vállalkozás nem folytatódott. Kozma munkáját azzal indította, hogy a legutóbbi országgyűlés az urak jótéteménye volt, akik azt akarják, hogy ebben az országban is szabadság, egyenlőség és testvériség legyen. A hangsúlyt a jövő törvényhozására helyezte, amelyet „a nép követei” alkotnak meg, s ezeket a törvényeket mindenkinek meg kell tartania. Utalt az eljövendő választásokra, és figyelmeztetett, hogy a követjelölteket előzetesen „jól meg kell tapogatni”, hogy ne csalódjanak bennük. A szerző azt ígérte, hogy munkájának a következő számában a nemzetőrsegről fog írni, de erre nem került sor.²⁵

*

Ismeretes, hogy a Helytartótanács az ideiglenes könyvvizsgálati szabályzat kiadásával eltörölte az előzetes cenzúrákat. Hatására napokon belül versengve jelentek meg a pesti forradalommal, a tizenkét pont magyarozatával foglalkozó kiadványok, egy-két ív terjedelmű füzetek. Ez nemcsak a fővárosban történt, hanem – amint láttuk – Győrben, továbbá például Boros Mihály jóvoltából Székesfehérvárott. Az alkalmi kiadványok mellett hamarosan felmerült az igény egy, a népet felvilágosító, az új törvényeket magyarozó hetilap kiadására. A *Pesti Hírlap* április 15-iki száma adta hírről, hogy április 12-én és 13-án a Pest városi, illetve a Pest megyei Rendre Ügyelő Választmány is foglalkozott a kérdéssel. A hírlap, amely a *Közlöny* megjelenéséig a kormány hivatalos lapja

²² BALÁZS Péter: *i. m.* 255. Nem világos, hogy a közgyűlést mit értett előlegen. Talán kifizették előre az 5. számot is?

²³ BM rend. 1848-2-166. Eötvös levele mellett nem található Győr megye felterjesztése, csak az ápr. 4-i megyei és városi vegyes bizottmány jegyzőkönyve, amelyet a 14. jegyzetnél idéztünk.

²⁴ BM 1848: 87. (A kiadvány nincs a felterjesztés mellett.) A munka teljes címe: *Népbarát, vagy is magyarozatja annak: mikép kell értenünk az új változásokat*. Győr, 1848. 7 l.

²⁵ Vas Gereben írt a nemzetőrsegről a 4. füzetben. Talán ez is szerepet játszott abban, hogy Kozma nem folytatta munkáját. Balázs Péter a *Népbarátot* a győri liberálisok vállalkozásának tekinti, akik szerinte az *Öreg ÁBC* ellensúlyozására törekedtek. BALÁZS Péter: *i. m.* 257.

volt, a belügyminisztérium közleményei sorában április 26-án közölte a tudósítást, hogy intézkedtek a törvények német, szerb, horvát, román és szlovák fordításáról.

„Egyszermind – folytatódott a közlemény – többek, közöttül Tánicsics is felszólítottatott oly népszerű munkácska készítésére, mely a törvények magyarázatát foglalván magában, azoknak hasznáról, eredményeiről, értelméről a népet felvilágosítsa. Ez minden illető nyelvekre lefordíttatatik és országszerte ki fog osztattatni.” (Kiemelés az eredetiben.)

A hírre legközelebbi, április 29-iki számában azonnal reagált a *Pesti Divatlap* szerkesztője. Kijelentette, hogy kár ezt a nagyfontosságú dolgot „illy készületek által” halogatni. Vahot magától értetődően a lap korábbi munkatársát Vas Gerebent ajánlotta, aki az *Öreg ÁBC* három számában több törvényt „a lehető legnépszerűbben megmagyarázott”, ezért ezt a három ívet több ezer példányban újra kellene nyomtatni, a szerzőt pedig „munkája folytatására hivatalosan felszólítani”. A nép nyelvén kevés író tud szólni, hangzott az érvelés, „s ezek gyér sorában Vas Gereben a legelsők közé tartozik”. A jólértesült *Pesti Divatlap* május 6-án arról számolt be, hogy a „népi lap” szerkesztésével a belügyminiszter Vas Gerebent, „a legnépszerűbb tollú magyar író” bízta meg. A lap ekkor szerkesztőtársul Boros Mihályt ajánlotta, aki már több ízben bebizonyította, hogy „igen tud a nép nyelvén szólni”. (Boros 1847-ben Bökfő néven Vas Gerebennel együtt szinte a lap minden számában publikált.) A *Pesti Divatlap* május 13-án újabb információval szolgált. E szerint:

„A ministerium által kiadandó népi lap, amelyben Vas Gereben legelőször is a törvényeket magyarázza, már sajtó alatt van, s félmillió példányban fog nyomtatni.”

Május 20-án azt jelentette a *Pesti Divatlap*, hogy *A király tanácsadója megmagyarázza a népnek az új törvényeket* címmel jelent meg a kormány költségén Vas Gerebennek egy könyvecskéje. A tudósítás szerint ez a kiadvány

„a kevés műveltséggel bíró földnépünknek az őket leginkább érdeklő új törvények értelmét a legnépiesebb nyelven, s elmésen capacitáló okoskodással úgyszólván a szájába rágja”.²⁶

Ezek szerint *A király tanácsadója* igen hamar megjelent. A belügyminisztériumban május 23-án megszületett a hatóságokhoz intézett körlevél, amelyhez számos példányban mellékeltek „a jelenlétebb törvény cikkek népszerű alakban átdolgozott ... magyarázatát”. A belügyminiszter szerint azokat a legolcsóbb áron adhatják, akár ingyen osszák ki a falusi földművelő nép között, s a lelkészeket és tanítókat arra utasítsák, hogy „a nép az azokban foglalt hasznos intésekre kellően figyelmeztessék”.²⁷ A közvélemény a kiadványról hivatalosan a *Pesti Hírlap* május 27-iki számából értesült, amikor a belügyminisztérium tudatta, hogy a törvények „könnyű és népszerű modorban” történő megmagyarázása érdekében „Vas Gerebennel népies könyvecskét iratot és azt 25.000 példányban a törvényhatósági elnökökhöz kiosztás végett megküldött”. Ugyancsak kö-

²⁶ A *Pesti Divatlap*nak ez a máj. 20-i száma közölte Vas Gereben: „Mi van még?” című anekdotikus írását. E szerint egy törvényt magyarázatot vásárló atyafi azt kérdezte tőle, hogy kell-e a parasztnak egrecírozni, – és fogja-e a nemes is a bot?

²⁷ BM 1848: 1689. A fogalmazvány kéziratában a mellékelt példányszám helyét üresen hagyták, mivel az hatóságoként nyilván változott. A szöveg azt is ígéri, hogy a kiadványnak a szükséges más nyelvekre történt fordítását is megküldik. Az 1848/49. évi nyomtatványok gyűjteményekben csak a szlovák változat ismert. (Ezekben a napokban már elkészült a törvények nemzetiségi nyelvű fordítása, s megküldték az azokat igénylő hatóságoknak.)

zölte, hogy a munkát „oláh, tót, rác szb. nyelvekre is” lefordítják, s azt is szét fogják küldeni. (A közlemény dátuma május 20. Megjelenése nyilván azért késett, mert a lap az egyes miniszteri-umok rendeleteit és értesítéseit összegyűjtve, csoportosan jelentette meg.)

Mi a magyarázata *A király tanácsadója* gyors megjelenésének? Az, hogy Vas Gereben ehhez a kötetkéhez több, mint fele arányban az *Öreg ÁBC* szövegeit használta, néhol oldalakat vagy egész bekezdéseket szó szerint, másokat kisebb módosítással, illetve elhagyásokkal. A nyolcadrét formájú 52 oldalas füzet első két témája a közös teherviseléssel és az úrbéri szolgáltatások eltörlésével foglalkozik, sorrendben is megegyezve az 1. és 2. füzet tematikájával. A harmadik fejtegetés az egyenlőségről szól, amely nem szerepelt önálló témaként az *Öreg ÁBC*-ben. Külön rövid rész foglalkozik a nemzetőrséggel, amely eredetileg a nemességről írott 4. füzetben mintegy mellékesen szerepelt. Most az ottani szöveg bővült némi magyarázattal a fegyverekről és a szolgálatról. A befejező téma a nemességgel foglalkozik, a 4. füzet eredeti szövegén ejtett nagyon kevés változtatással. *A király tanácsadója* „Végre pedig egy kéréssem is van!” címmel azt javasolja, hogy „minden jóra való földművelő ember” ültessen kertjében három gyümölcsfát „a szabadság napjainak emlékére”, ahová kijár fiaival emlékezni, s a jövőendő generációk is gondját fogják viselni „a szabadság fájának”.²⁸

A király tanácsadója nem tartalmazza az *Öreg ÁBC* 3. füzetének anyagát, amelynek címe „A pénz dögáról”. Ez – mint fentebb láttuk – nagy elismeréssel szölt Kossuthról, érdemeiről. Elhagyása érthető, ha azt nézzük, hogy tárgya nem törvényt magyarázat volt, hanem egy miniszter személye, – miközben a négy füzetben más miniszter neve még utalás formájában sem szerepelt. Ennek a szövegnek az elhagyása következhetett Vas Gereben belátásából, a vállalt feladat jellegéből. Nem szükséges azt sem feltételezni, hogy a „megrendelő” sugallta volna a kihagyást és pótlásul az egyenlőségről szóló rész beiktatását. Bármiként történt is, Vas Gereben jónak látta nyilvánosságra hozni, hogy vállalja azt, amit az *Öreg ÁBC* április második felében megjelent füzetében Kossuthról írt. A vele szolidáris *Pesti Divatlap* június 3-i számában „A pénz dögáról” címmel megjelent a 3. füzet tartalma, elhagyva az államadósságról szóló bevezetést és a katonaságról szóló befejező bekezdéseket. Mivel a lap olvasói nem tudhatták, hogy ez a szöveg az *Öreg ÁBC*-ben már napvilágot látott, a szerkesztő a cím alatt zárójelben a következőket közölte:

„Mutatvány Vas Gerebennek *Öreg Á-B-C* című népies röpiratából. Azon példányok, melyekben e cikk foglaltatik, csak Győr megyében keringtek.”²⁹

A publikáció és a hozzá fűzött magyarázat mindenesetre a főváros tájékozott közvéleményére bízta, hogy azt a pénzügyminiszter melletti állásfoglalásnak tekintse, vagy csak a jólétesültségét hangsúlyozó szerkesztő kiegészítő információjának.

Vas Gereben tehát megelőzte a belügyminiszter által név szerint is felkért Táncsics Mihályt, akinek törvényt magyarázata három hét késéssel hagyta el a nyomdát. A *Munkások Újsága* június 11-i száma lapzártakor jelentette, hogy „éppen most” jelent meg a lap tulajdonosának kiadásában

²⁸ A kötetke utolsó lapjának alján ez áll: „Iratott: Ö felsége, királyunk kegyes engedelmeiből és parancsolatjából.” A kiadványon nem szerepel Vas Gereben neve. (Az *Öreg ÁBC* minden füzetének végén ott találjuk a szerző nevét.) Ezt a névtelenséget az is indokolja, hogy a füzet 12. oldalán Vas Gereben azt állítja, hogy ő (a szerző) maga sem nemes ember.

²⁹ A *Pesti Divatlap* jólétesültségét mutatja, hogy a fentebb már id. máj 13-i közlemény így folytatódik: „Az első cikk az egyenlőség eszméjét magyarázza a legnépszerűbb nyelven.” A szerkesztő tehát tudott arról, hogy Vas Gereben az egyenlőségről ír a már sajtó alatt lévő kiadványban.

„Az 1848-dik évi legújabb törvények magyarázata”. Nem tudunk arról, hogy Táncsics ezzel a két ív terjedelmű munkájával pályázott volna a belügyminiszter támogatására.³⁰

Vas Gerebent pedig gyorsasága, jólétesültsége, írói rutinja és ismeretsege behozhatatlan előnyhöz juttatta. Magától értetődőnek tűnt, hogy a tervezett „országos néplap” szerkesztője csak ő lehet, – főleg, ha azt a kormány adja ki. Bár a *Nép barátja* nem a kormány kezdeményezésére jött létre, Arany János visszalépése után érvényesült Vas Gereben helyzeti előnye, aki így megkapta az említett lap szerkesztését.

URBÁN ALADÁR

Das Neue Pester Journal. Die Geschichte des Blattes von den Anfängen bis 1878

1. Vom Constitutionellen Pester Journal bis zum Neuen Pester Journal

1.1 Die Anfänge

Am 1. Juli 1872 erschien in Pest-Ofen die erste Nummer eines neuen publizistischen Unternehmens, des *Constitutionellen Pester Journal*.¹ Gegründet wurde das Blatt von ehemaligen Journalisten des *Pester Journal*, die das Organ wohlgeplant, zugunsten ihrer Neugründung verließen.² Allerdings entbehrte dieser Schritt nicht heftiger Streitigkeiten zwischen den beiden Redaktionen, denn die ausgeschiedene Redaktion gedachte den alten Namen fortzuführen, nicht zuletzt deshalb, weil die Mitarbeiter den Aufschwung und die Erfolge des *Pester Journal* sich als ihren Verdienst anrechneten.³ Trotz der Vereitelung des Unterfangens wurde seitens des Herausgebers und der Redaktion die Erklärung abgegeben, das Blatt

³⁰ Nem valószínű, hogy Táncsics igényt tartott a támogatásra, hiszen munkája kritikusan azt vizsgálja, hogy a törvények megfelelnek-e a népnek. Egyben hangsúlyozza, hogy ő is be fog nyújtani módosításokat. A *Nemzeti Újság* ápr. 23-án egyébként már arról tudósított, hogy Táncsics a törvények magyarázatát külön füzetben fogja árulni.

¹ *Constitutionelles Pester Journal*. Politisches Tageblatt. (Des Weiteren: CPJ) 1. Jahrgang Nr 1 v. 11. Juli 1872.

² An die Leser des „Pester Journal“!, ebd., S. 1.

³ Einen weiteren Grund zum Zwiespalt lieferte der Kampf um die Leser. Seitens des CPJ wurde sogar mit einem Prozess gedroht. Siehe CPJ 1. Jg, Nr 4 v. 14. Juli 1872, S. 1. Das *Pester Journal* konnte auch auf eine „journalistische Schlammschlacht“ nicht verzichten, woraufhin das CPJ sich veranlasst fühlte, „Eine nothgedrungene Erklärung“ als Antwort auf die im PJ veröffentlichten Diffamierungen zu geben. CPJ 1. Jg, Nr 6 v. 17. Juli 1872, S. 1. Siehe auch den Artikel „Eine grüne Redaktion“ = CPJ 1. Jg, Nr 7 v. 18. Juli 1872, S. 4. Ein weit düsterer Ton wird im Artikel „An die Bürger Pest-Ofen“ gebraucht, in dem die Machenschaften des Herrn Joseph Wagner, Eigentümer des PJ, an die Öffentlichkeit gebracht werden. Siehe CPJ 1. Jg, Nr 21 v. 3. August 1872, S. 1. Am ausführlichsten äußern sich die Herausgeber des CPJ im Artikel „An die Redaktion ohne Namen“: „Denn wer, als wir und die große Anzahl unserer sehr geschätzten Mitarbeiter hat das 'Pester Journal' durch fast dreijährige, angestrenzte und redliche Arbeit aus einem schmutzigen und verkommenen Winkelblatt zu einem allgemein verbreiteten, gelesenen, beliebten und geschätzten Organ der hiesigen Volkskreise erhoben? Als wir das 'Pester Journal' aus den Händen des Dr. Wagner übernahmen, druckte es kaum fünfhundert Exemplare täglich. Die vielen tausend und tausend Abonnenten, welche seitdem hinzukamen, waren eben Abonnenten, die wir durch lange Jahre erwarben, die wir an uns fesselten, und die bei dem jetzigen 'Pester Journal' ausharren, weil sie dazu gezwungen sind. Nur unsere Abonnenten sind es, welche jetzt schaaren-